

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Кваліфікаційна наукова праця

На правах рукопису

УДК 75.052(477)''199/200''7.35.1(477):7.072.2(043.5)

Худякова Анастасія Геннадіївна

**УКРАЇНСЬКИЙ СТІНОПИС XX – ПОЧ. XXI СТ.:
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ**

Спеціальність 023 – Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора філософії (Ph.D)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А. Г. Худякова

Науковий керівник: Соколюк Людмила Данилівна
доктор мистецтвознавства, професор

Харків – 2024

АНОТАЦІЯ

ХУДЯКОВА Анастасія Геннадіївна. Український стінопис XX – поч. XXI ст.: особливості розвитку національної моделі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Ph.D) за спеціальністю 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Харківська державна академія дизайну і мистецтв. Харків, 2024.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей становлення і розвитку національної моделі українського стінопису як однієї з найважливіших частин нашої художньої культури XX – поч. XXI ст., коли відбуваються карколомні суспільно-політичні потрясіння, пов'язані з національно-визвольною боротьбою українського народу за свою свободу і незалежність. І це знаходило своє відбиття в українському художньому середовищі, де на різних етапах протистояння радянській ідеології та нав'язуваному владою соцреалізму безпосередньо звернене до народу мистецтво стінопису знову і знову піднімалось назустріч національному відродженню, орієнтуючись на свої національні корені, на традиції, закладені школою «українського монументалізму» Михайла Бойчука як видатного явища світового значення. Крім того, недостатньо дослідженою залишається творчість українських нонконформістів у сфері мистецтва мозаїки на тинку 1960-х – 1970-х рр., їхніх авторських технік та творчість видатних українських мистців-монументалістів 1980 – 2000-х рр., а також розписи на антивоєнну тематику сучасних представників муралістського руху в Україні. Дослідниця розглядає вплив політичних змін, релігійного розмаїття, глобалізації і сучасних технологій на створення українських стінописів. Вивчення цього матеріалу не лише сприятиме більш ґрунтовному осмисленню особливостей національної моделі українського стінопису XX – поч. XXI ст., а і стане підґрунтям для подальших мистецтвознавчих розвідок

в інших видах образотворчого мистецтва, що і зумовлює **актуальність** теми дослідження.

Метою дослідження стало виявлення особливостей формування, трансформації та відновлення національної моделі в мистецтві українського стінопису ХХ – поч. ХХІ ст. на тлі суспільно-політичних катаклізмів та тенденцій культурно-художнього розвитку досліджуваного періоду в Україні та світі.

Об'єктом дослідження є мистецтво українського стінопису, що включає в себе всі його види протягом ХХ – поч. ХХІ ст.

Предмет дослідження — особливості розвитку національної моделі в українському стінописі ХХ – поч. ХХІ ст.

Для виявлення необхідних джерел в заданому ракурсі була проведена науково-дослідницька робота в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського, Науковій бібліотеці Харківської державної академії дизайну і мистецтв, Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Короленка. Окрім добірки літературних джерел з наукових бібліотек, джерельну базу дисертації склали твори стінопису представників різних генерацій майстрів в українському мистецтві досліджуваного періоду, які виступали на різних етапах національно-визвольної боротьби в Україні, виявлені в музейних зібраннях, зокрема Національному художньому музеї України в Києві, Національному музеї у Львові ім. А. Шептицького, Львівській національній галереї мистецтв ім. Б. Г. Возницького, в монографіях, альбомах мистецьких творів, а також вивчалися сучасні мурали із застосуванням новітніх технологій в найбільших осередках мурал-арту в Україні — Києві, Харкові, Одесі, Львові, в містах Донецької та Луганської областей (Маріуполь, Слов'янськ, Краматорськ, Гірське, Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Бахмут), Запоріжжі, Миколаєві, Кам'янець-Подільському, Вінниці, Дніпрі, Чернігові, Чернівцях, Луцьку, Івано-Франківську, Хмельницькому. Прикладами для вивчення візуальних джерел світового мурал-арту стали твори майстрів стріт-арту з Польщі (Краків, Лодзь); Литви (Каунас, Вільнюс); Словаччини

(Братислава, Кошице); Португалії (Лісабон, Торріш-Ведраш); Великобританії (Лондон, Манчестер); Німеччини (Берлін); Бельгії (Брюссель); Франції (Париж); Іспанії (Барселона); Канади (Торонто, Монреаль); території Латинської Америки (Мексика, Чилі); Південної та Північної Африки; Азії й Австралії. **Окрім того, авторкою були створені власні мурали, зокрема на антивоєнну тематику.**

Дослідження наукової джерельної бази, до якої увійшли роботи українських та зарубіжних мистецтвознавців — аналітичні статті, монографічні розвідки та дисертації, тези наукових і науково-практичних конференцій, в яких так чи інакше автори торкалися теми розвитку українського стінопису XX – поч. XXI ст., показало, що вивчення особливостей розвитку національної моделі в мистецтві українського стінопису XX – поч. XXI ст. на тлі суспільно-політичних катаклізмів та тенденцій культурно-художнього розвитку в Україні та світі ще не проводилось і зазначена проблематика порушується авторкою *вперше*.

Методологічною основою дисертаційної праці стало вивчення і аналіз українського стінопису XX – поч. XXI ст. в контексті розвитку національної моделі на різних історичних етапах. В процесі вивчення окремих питань були застосовані як загальнонаукові методи дослідження (аналіз і синтез, індукція і дедукція, систематизація і узагальнення, абстрагування, класифікація, типологія і порівняння), так і спеціальні мистецтвознавчі методи (образно-стилістичний та формальний аналіз творів, семіотичний та іконографічно-іконологічний і порівняльний (компаративний) метод для порівняння різних мистецьких явищ, окремих образів, художніх творів, мистецьких виражальних засобів).

В результаті проведеної наукової розвідки *вперше* досліджено розвиток національної моделі в українському стінописі XX – поч. XXI ст. Осмислено чинники, що вплинули на розвій національної моделі в українському стінописі даного періоду та виявлені його окремі етапи. Доведено, що обставинами і мотивами до пошуків національної моделі українського

стінопису стало поширення національно-визвольного руху на українських теренах та впливи загальноєвропейських мистецьких процесів. Виявлено імена представників творчого цеху майстрів стінопису, натхнених відродженням національної ідеї в українському мистецтві на різних етапах та у різних видах даної галузі й розкрито образно-стилістичні та техніко-технологічні особливості творів. При аналізі особливостей розвитку муралізму в Україні та світі під час сучасної фази російсько-української війни виокремлені імена як українських, так й іноземних майстрів вуличного мистецтва, які своїми творами виступають на підтримку справедливої боротьби українського народу проти російського агресора, визначено характер змісту образів і стилістики в творчості окремих авторів, досліджено особливості технології доповненої реальності на прикладі AR-об'єктів та муралів, що завдяки діджиталізації значно збагачують міській простір як у світі, так і в сучасній Україні.

Уточнено і доповнено термінологічний апарат настінного розпису; мистецьку парадигму українського стінопису доби національного відродження 1920-х рр. на підрадянській Україні та специфіку його розвитку в 1920 – 1940-і рр. в Західній Україні, творчість українських нонконформістів в галузі мозаїчних панно в 1960 – 1970-і рр. та техніко-технологічні особливості їхніх творів, а також новаторські пошуки українських муралістів під час російської агресії в Україні в стінописі на антивоєнну тематику.

Теоретичні та практичні результати даного дослідження полягають в тому, що воно являє комплексне наукове дослідження українського стінопису XX – поч. XXI ст. у контексті пошуку особливостей розвитку національної моделі. Результати цієї наукової розвідки можуть стати підґрунтям для подальших міждисциплінарних досліджень у суміжних з мистецтвознавством сферах. Оскільки проблема українського стінопису в контексті особливостей розвитку національної моделі набуває все більшої актуальності в сучасній обстановці, то серед перспектив її розвитку можна розглядати продовження дослідження на матеріалі новітньої історії

українського мистецтва. Положення і висновки дисертації можуть бути використані в узагальнюючих працях з історії українського мистецтва, при підготовці наукових монографій, підручників, навчальних посібників, методичних розробок, навчально-професійних програм.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків (альбому ілюстрацій та їхнього списку).

У *першому розділі* викладено результати аналізу історіографії фахової літератури, наведено джерельну базу та обґрунтовано методи дослідження. Аналіз історіографії показав, що у сучасному мистецтвознавстві тема розвитку національної моделі в українському стінописі ХХ – поч. ХХІ ст. спеціально ще не вивчалась і порушувалась лише фрагментарно в публікаціях, присвячених українському авангарду доби розстріляного українського відродження, школі Михайла Бойчука, українським нонконформістам 1960 – 1970-х рр., трансформаційним процесам в українському живописі кінця ХХ – поч. ХХІ ст., включаючи муралістський рух. Розкрито, що опрацювання літературних джерел в бібліотеках, а також творів стінопису ХХ – поч. ХХІ ст. в музеях, міському просторі тощо дало можливість створити необхідну джерельну базу для вивчення особливостей розвитку національної моделі в мистецтві українського стінопису даного періоду на тлі суспільно-політичних катаклізмів та тенденцій культурно-художнього розвитку в Україні та світі.

У *другому розділі* проаналізовано термінологічний апарат стосовно стінопису поч. ХХ ст. в Україні та світі. Виявлено, що поняття «монументалізм», «монументальний живопис», «монументальне мистецтво» пов'язані з радянською ідеологією і застосовуються з кінця 1910-х років на теренах колишнього СРСР, до якого тоді входила й Україна. Натомість в мистецтвознавстві Заходу ці поняття відсутні, а замість них вживалися терміни «мурал», «муралізм», що походять від латинського «muralis, тобто стіна. Розкрито також, що поняття «формалізм», «український буржуазний націоналізм», які застосовувались радянською владою для звинувачення видатних майстрів українського стінопису 1920-х років в антидержавних

намірах, були спрямовані на фізичне знищення української творчої інтелігенції і ніде в демократичному світі не мали місця.

Простежено, що, «український монументалізм» та мексиканський муралізм мали свої спільні особливості та унікальні риси, є явищами світового масштабу, хоча «український монументалізм» мав значно менше можливостей для вільного вираження мистецького задуму внаслідок обмежень свободи творчості, чого не було в Мексиці. Акцентовано, що хоча неовізантизм М. Бойчука є одним з варіантів стилю модерн, але разом з тим бойчукізм усотував і риси авангардного руху.

У *третьому розділі* виявлено, що деконструкція монументалізму і відновлення пріоритету станкових форм перед пов'язаними з архітектурою і зверненими безпосередньо до широких народних мас творів настінного розпису в радянській Україні, що супроводжувалось насильницьким насаджуванням соцреалізму, а сакральний живопис тут був заборонений ще з кінця 1910-х рр., він продовжував свій розвиток в 1930 – першій половині 1940-х рр. на Заході України, а з остаточним встановленням там радянської влади його розвій підхопили представники української мистецької діаспори у світі.

Виявлено, що після завершення німецько-радянської війни, що розпочалась невдовзі після піку сталінських репресій у 1937 – 1938 рр., монументалістика в радянській Україні переживає стан маргіналізації, а з початком другої половини ХХ ст. залишається хіба що у формі «плафонного живопису» в палацах культури тощо.

Як показано, обстановка різко змінюється з початком десталінізації суспільно-культурного життя після смерті диктатора Й. Сталіна і настанням хрущовської «відлиги». Кардинальні зміни простежуються, перш за все, у відродженні національної пам'яті, знищеної тоталітарною системою в творчості українських нонконформістів, особливо представників Клубу творчої молоді в Києві на чолі з А. Горською, які, відроджуючи «український

монументалізм» у своєму стінописі на тинку, головним чином зверталися до техніки мозаїки, значно розширивши її техніко-технологічні можливості.

Простежено еволюцію техніко-технологічних засобів монументально-декоративного розпису в українському мистецтві другої половини ХХ ст., що виявилось не лише у відновленні в живописі на тинку технік темпери й енкаустики, а і розширенні матеріалів мозаїки, зокрема завдяки використанню відходів металургійного виробництва (шлакоситалу) і застосування як матеріалу для мозаїки металоємалевих плит та техніки гарячої емалі. Наголошено також на широкому розвитку такого виду монументально-декоративного розпису, яким став у цей час вітраж, та розширенні його техніко-технологічних характеристик. Акцентовано на необхідності збереження мистецької спадщини, зокрема мозаїчних панно, що сьогодні руйнуються і знищуються.

У *четвертому розділі* розкрито, що хоча муралістський рух як явище сучасних настінних розписів у міському просторі прийшов в Україну із значним запізненням у порівнянні з країнами Західної Європи й Америки, утім, починаючи з 2010-х років, набуває все більших обертів і стає все більш популярним серед мешканців різних українських міст, чому сприяє, зокрема, проведення фестивалів сучасного стінопису, що спирається на новітні технології, утворення мистецьких об'єднань сучасних муралістів, а також внесок майстрів вуличного мистецтва з Іспанії, Франції, Австралії тощо, які створювали свої мурали на будинках в українських містах.

Аналіз антивоєнних муралів, що набули особливого поширення в Україні і світі з початком повномасштабного вторгнення війська РФ на українські землі 24 лютого 2022 р. показав нові змісти сучасного стінопису в Україні і світі, обумовлені героїчним протистоянням ворогові українського народу і його Збройних Сил у захисті своєї свободи і незалежності, а також зростанню історичної ролі України у світі. Образи українського воїна, українського прапора, мужніх українок і навіть українських дітей, що доєднуються до захисту своєї країни, з'являються не лише на будівлях у різних

українських містах, а і далеко за її кордонами. В колористичній гамі цих творів переважають жовто-блакитні кольори державного прапора України.

Основними техніками сучасного стінопису стали акрил, спреї арт або їхнє поєднання в муралах, що відображують еволюцію фрески в сучасних умовах і сучасній архітектурі і більш складними композиціями у порівнянні з графіті. Майстри вуличного мистецтва, які працюють в графіті, віддають перевагу текстовим написам перед малюнком і використовують техніку трафарету. Спільним між мистцями муралів і графіті в художніх засобах стало широке використання символічних жовто-блакитних кольорів українського прапора.

На теперішньому історичному витку в Україні активно впроваджуються технології доповненої реальності. Молоді майстри збагачують свої проекти, зокрема, мурали та арт-об'єкти, долучаючись до цифрової трансформації мистецтва, що поширюється світом і надає мистцям змогу зацікавити цим суспільство та залучити його представників у процес творення. Розкрито, що AR не створює нову реальність, але перетворює існуючу на більш яскраву та інформативну, в чому головна відмінність віртуальної від доповненої реальності. До наукового обігу введено нові мурали на антивоєнну тематику авторки дисертації.

Ключові слова: українське мистецтво, український монументалізм, мексиканський муралізм, український авангард, стінопис, соціалістичний реалізм, стилістика, техніко-технологічні особливості, вуличне мистецтво, антивоєнні мурали, цифрове мистецтво.

ABSTRACT

KHUDIAKOVA Anastasiia Hennadiivna. Ukrainian Murals of the Twentieth – Early Twenty-First Century: National Model Development Peculiarities.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (Ph.D.) majoring in 023 – Fine Arts, Decorative Arts, Restoration. Kharkiv State Academy of Design and Arts. Kharkiv, 2024.

The dissertation is devoted to the study of the formation and development peculiarities of the national model of Ukrainian mural painting as one of the most important parts of our artistic culture of the twentieth – early twenty-first century, when there were stunning socio-political upheavals associated with the national liberation struggle of the Ukrainian people for their freedom and independence. And this was reflected in the Ukrainian artistic environment, where at different stages of confrontation with Soviet ideology and socialist realism imposed by the authorities, the art of mural painting directly addressed to the people rose again and again to meet the national revival, focusing on its national roots, on the traditions established by the school of Ukrainian Monumentalism of Mykhailo Boichuk as an outstanding phenomenon of world significance. In addition, the work of Ukrainian non-conformists in the field of wattle mosaic art of the 1960s and 1970s, their original techniques, and the work of prominent Ukrainian monumentalists of the 1980s and 2000s, as well as anti-war murals by contemporary representatives of the muralist movement in Ukraine, remain insufficiently studied. The researcher examines the impact of political change, religious diversity, globalization, and modern technology on the creation of Ukrainian murals. The study of this material will not only contribute to a more thorough understanding of the peculiarities of the national model of Ukrainian mural painting of the twentieth – early twenty-first century, but will also become the basis for further art historical research in other forms of fine art, which determines the relevance of the research topic.

The aim of the study was to identify the peculiarities of the formation, transformation, and restoration of the national model in the art of Ukrainian mural painting of the twentieth – early twenty-first century against the background of socio-political cataclysms and trends in the cultural and artistic development of the period under study in Ukraine and the world.

The object of the study is the art of Ukrainian mural painting, which includes all its types during the twentieth – early twenty-first century.

The subject of the study is the peculiarities of the development of the national model in Ukrainian mural painting of the twentieth – early twenty-first century.

To identify the necessary sources from a given perspective, a research work was conducted in the Vernadskyi National Library of Ukraine, the Scientific Library of the Kharkiv State Academy of Design and Arts, and the Korolenko Kharkiv State Scientific Library. In addition to a selection of literary sources from scientific libraries, the source base of the dissertation was composed of mural works by representatives of different generations of masters in Ukrainian art of the studied period, who performed at different stages of the national liberation struggle in Ukraine, discovered in museum collections, in particular, the National Art Museum of Ukraine in Kyiv, Sheptytskyi National Museum in Lviv, Voznytskyi Lviv National Gallery of Arts, in monographs, albums of artworks, and also studied contemporary murals using the latest technologies in the largest centers of mural art in Ukraine – Kyiv, Kharkiv, Odesa, Lviv, cities of Donetsk and Luhansk regions (Mariupol, Sloviansk, Kramatorsk, Hirske, Sievierodonetsk, Lysychansk, Bakhmut), Zaporizhzhia, Mykolaiv, Kamianets-Podilskyi, Vinnytsia, Dnipro, Chernihiv, Chernivtsi, Lutsk, Ivano-Frankivsk, and Khmelnytskyi. Examples for studying the visual sources of world mural art were works by street art masters from Poland (Krakow, Lodz); Lithuania (Kaunas, Vilnius); Slovakia (Bratislava, Kosice); Portugal (Lisbon, Torrish Vedras); Great Britain (London, Manchester); Germany (Berlin); Belgium (Brussels); France (Paris); Spain (Barcelona); Canada (Toronto, Montreal); Latin America (Mexico, Chile); South and North Africa; Asia

and Australia. **In addition, the author has created her own murals, including those on anti-war themes.**

The study of the scientific source base, which includes works by Ukrainian and foreign art historians – analytical articles, monographic studies and dissertations, theses of scientific and scientific-practical conferences, in which the authors in one way or another touched upon the lemma of the development of Ukrainian mural art of the twentieth – early twenty-first century, has shown that the study of the peculiarities of the development of the national model in the art of Ukrainian mural painting of the twentieth – early twenty-first century against the background of socio-political cataclysms and trends in cultural and artistic development in Ukraine and the world has not yet been conducted, and the author raises this issue for the *first* time.

The methodological basis of the dissertation is the study and analysis of Ukrainian murals of the twentieth – early twenty-first century in the context of the development of the national model at different historical stages. In the process of studying certain issues, both general scientific research methods (analysis and synthesis, induction and deduction, systematization and generalization, abstraction, classification, typology and comparison) and special art historical methods (figurative and stylistic and formal analysis of works, semiotic and iconographic-iconological and comparative method for comparing various artistic phenomena, individual images, works of art, artistic expressive means) were used.

As a result of the scientific research, the development of the national model in Ukrainian mural painting of the twentieth – early twenty-first century was *first* studied. The author analyzes the factors that influenced the development of the national model in Ukrainian mural painting of this period and identifies its individual stages. It is proved that the circumstances and motives for the search for a national model of Ukrainian mural painting were the spread of the national liberation movement in Ukraine and the influence of pan-European artistic processes. The names of the representatives of the creative workshop of muralists inspired by the revival of the national idea in Ukrainian art at different stages and

in different types of this branch are revealed, and the figurative, stylistic, technical and technological features of the works are revealed. In analyzing the peculiarities of the development of muralism in Ukraine and the world during the current phase of the Russian-Ukrainian war, the names of both Ukrainian and foreign street art masters are highlighted, who with their works support the just struggle of the Ukrainian people against the Russian aggressor, the nature of the content of images and stylistics in the work of individual authors is determined, the features of augmented reality technology are studied on the example of AR objects and murals, which, thanks to digitalization, significantly enrich urban space both in the world and in Ukraine.

The article **clarifies and supplements** the terminological apparatus of wall painting; the artistic paradigm of Ukrainian mural painting of the national revival of the 1920s in post-Soviet Ukraine and the specifics of its development in the 1920s-1940s in Western Ukraine; the work of Ukrainian nonconformists in the field of mosaic panels in the 1960s-1970s and the technical and technological features of their works; and the innovative searches of Ukrainian muralists during the Russian aggression in Ukraine in the field of anti-war mural painting.

The theoretical and practical results of this study are that it presents a comprehensive scientific study of Ukrainian mural painting of the twentieth – early twenty-first century in the context of the search for the peculiarities of the development of the national model. The results of this research can serve as a basis for further interdisciplinary research in areas related to art history. Since the problem of Ukrainian mural painting in the context of the peculiarities of the development of the national model is becoming increasingly relevant in the current situation, among the prospects for its development is the continuation of research on the material of the modern history of Ukrainian art. The provisions and conclusions of the dissertation can be used in generalizing works on the history of Ukrainian art, in the preparation of scientific monographs, textbooks, manuals, methodological developments, educational and professional programs.

The paper consists of an introduction, four chapters, conclusions, a list of references, and appendices (an album of illustrations and a list of illustrations).

The *first section* presents the results of the analysis of the historiography of professional literature, provides the source base and substantiates the research methods. The analysis of historiography has shown that in contemporary art history the topic of the development of the national model in Ukrainian mural painting of the twentieth – early twenty-first century has not yet been specifically studied and has been raised only fragmentarily in publications devoted to the Ukrainian avant-garde of the executed Ukrainian revival, the school of Mykhailo Boichuk, Ukrainian nonconformists of the 1960s and 1970s, and the transformational processes in Ukrainian painting of the late twentieth – early twenty-first centuries, including the muralist movement. It is revealed that the study of literary sources in libraries, as well as works of mural art of the twentieth – early twenty-first century in museums, urban space, etc. made it possible to create the necessary source base for studying the peculiarities of the development of the national model in the art of Ukrainian mural painting of this period against the background of socio-political cataclysms and trends in cultural and artistic development in Ukraine and the world.

The *second section* analyzes the terminology used in relation to the Stoics of the early twentieth century in Ukraine and the world. It is revealed that the concepts of "monumentalism," "monumental painting," and "monumental art" are associated with Soviet ideology and have been used since the late 1910s in the former USSR, which included Ukraine at that time. Instead, in Western art criticism, these concepts are absent, and instead the terms "mural" and "muralism" were used, derived from the Latin "muralis," meaning wall. The author also reveals that the concepts of "formalism" and "Ukrainian bourgeois nationalism" used by the Soviet authorities to accuse prominent masters of Ukrainian mural painting of the 1920s of anti-state intentions were aimed at the physical destruction of the Ukrainian creative intelligentsia and had no place in the democratic world.

It is shown that "Ukrainian monumentalism" and Mexican muralism had their common features and unique traits, and are phenomena of a global scale, although

"Ukrainian monumentalism" had much less opportunities for free expression of artistic intent due to restrictions on freedom of creativity, which was not the case in Mexico. It is emphasized that although the neo-Byzantine of Boichuk is one of the variants of the Art Nouveau style, but at the same time, Boichukism also absorbed the features of the avant-garde movement.

The *third section* reveals that the deconstruction of monumentalism and the restoration of the priority of easel forms over the works of wall painting related to architecture and addressed directly to the masses in Soviet Ukraine, which was accompanied by the forced imposition of social realism, and scroll painting was banned here from the late 1910s. It continued its development in the 1930s and the first half of the 1940s in western Ukraine, and with the final establishment of Soviet rule there, its development was picked up by representatives of the Ukrainian artistic diaspora in the world.

It was found that after the end of the German-Soviet war, which began shortly after the peak of Stalin's repressions in 1937-1938, monumentalism in Soviet Ukraine experienced a state of marginalization, and at the beginning of the second half of the twentieth century it remained only in the form of "plafond painting" in palaces of culture, etc.

As shown, the situation changed dramatically with the beginning of the destalinization of social and cultural life after the death of the dictator Stalin and the onset of the Khrushchev Thaw. Cardinal changes can be seen, first of all, in the revival of national memory, which was destroyed by the totalitarian system, in the work of Ukrainian nonconformists, especially representatives of the Club of Creative Youth in Kyiv, led by Horska, who, reviving "Ukrainian monumentalism" in their mural painting on wattle, mainly turned to the technique of mosaic, significantly expanding its technical and technological capabilities.

The author traces the evolution of technical and technological means of monumental and decorative painting in Ukrainian art of the second half of the twentieth century, which manifested itself not only in the restoration of tempera and encaustic techniques in painting on tinkerboard, but also in the expansion of mosaic

materials, in particular through the use of metallurgical waste (slagging) and the use of metal-enamel plates and hot enamel techniques as materials for mosaics. The author also emphasizes the widespread development of such a type of monumental and decorative painting as stained glass at this time and the expansion of its technical and technological characteristics. The need to preserve the artistic heritage, in particular mosaic panels, which are being destroyed today, is emphasized.

The *fourth section* reveals that although the muralist movement as a phenomenon of contemporary wall paintings in urban space came to Ukraine with a significant delay compared to Western Europe and America, since the 2010s it has been gaining momentum and becoming increasingly popular among residents of various Ukrainian cities. This is facilitated, among other things, by the holding of festivals of contemporary mural art based on the latest technologies, the formation of artistic associations of contemporary muralists, and the contribution of street art masters from Spain, France, Australia, etc. who created their murals on buildings in Ukrainian cities.

The analysis of anti-war murals, which became particularly widespread in Ukraine and the world with the beginning of the full-scale invasion of Ukrainian lands by Russian troops on February 24, 2022, revealed new meanings of contemporary murals in Ukraine and the world, due to the heroic resistance to the enemy of the Ukrainian people and its Armed Forces in defense of their freedom and independence, as well as the growing historical role of Ukraine in the world. Images of Ukrainian soldiers, the Ukrainian flag, courageous Ukrainian women, and even Ukrainian children joining the defense of their country appear not only on buildings in various Ukrainian cities, but also far beyond its borders. The color scheme of these works is dominated by the yellow and blue colors of the Ukrainian national flag.

The main techniques of contemporary mural painting are acrylic, spray art or a combination of both in murals that reflect the evolution of the fresco in modern conditions and contemporary architecture and more complex compositions compared to graffiti. Street art masters who work in graffiti prefer textual

inscriptions to drawings and use the stencil technique. The common thread between mural and graffiti artists is the widespread use of the symbolic yellow and blue colors of the Ukrainian flag.

At the current historical juncture, Ukraine is actively implementing augmented reality technologies. Young artists enrich their projects, such as murals and art objects, by joining the digital transformation of art, which is spreading around the world and enabling artists to engage society and involve its representatives in the creation process. It is revealed that AR does not create a new reality, but transforms the existing one into a more vivid and informative one, which is the main difference between virtual and augmented reality. New murals on anti-war themes by the author of the dissertation have been introduced into scientific circulation.

Keywords: Ukrainian art, Ukrainian monumentalism, Mexican muralism, Ukrainian Avant-garde, mural painting, socsalist realism, stylistics, techical and technological features, street art, anti-war murals, digital art.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Новіков М. Ю., Худякова А. Г. Розвиток практичного використання технології доповненої реальності в галузях паблік-арту та стріт-арт // Вісник ХДАДМ. 2022. № 1. С. 207 – 221. DOI:10.33625/visnik2022.01.207
2. Sokolyuk L., Naydenko V., Khudiakova A. Interplay Between the Arts in the Works of Ukrainian Artists at the Turn of the 21st Century: Kharkiv School. // Artistic culture. Topical issues / [Chief editor: A. Chibalashvili]. Kyiv: MARI NAAU, 2022. Vol. 18, No. 2. Pp. 36 – 45. DOI:10.31500/1992-5514.18(2).2022.269776
3. Худякова А. Г. Антивоєнні мурали в Україні та світі під час російсько-української війни // HUDPROM: The Ukrainian Art and Design Journal. 2023. № 1. С. 193 – 205. DOI 10.33625/hudprom2023.01.193

Стаття в іноземному науковому періодичному виданні Web of Science

4. Obukh, L., Bannikova, K., Tsurkan, I., Khudiakova, A., Kotorobai, S. The problem of the cultural crisis in today's information-digital society // Revista Amazonia Investiga, Vol. 12, 2023, Pp. 206-213. DOI: 10.34069/ai/2023.63.03.19

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Худякова А. Г. Сучасний муралістський рух у світі (до питання про походження і зміст терміну) // Всеукр. наук. конф. проф.-викл. складу та студ. ХДАДМ за підсумками роботи 2019/2020 навчального року. Збірник статей. 18.05.2020 р., Харків: ХДАДМ, 2020. С. 52 – 54.
6. Худякова А. Г. Муралістський рух на лінії розмежування // Тези III Міжнарод. наук. конференції «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології». Національна академія мистецтв України. 16–17.11.2021 р., Київ : НАМ України, 2021. С.132–133.

7. Худякова А. Г. Мурали з доповненою реальністю: впровадження технологій AR в міський простір // Тези доповідей Другої щорічної міжнародної наукової конференції «Синтез мистецтв у сучасних соціокультурних процесах». Національна академія мистецтв України. 6.12.2021 р., Київ : НАМ України, 2021. С. 45–46.

8. Худякова А. Г. Сучасний муралістський рух у Києві: поєднання власного та зарубіжного досвіду // Дев'яті Платонівські читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922 – 1988) : Тези доповідей Міжнародної наук. конференції 20.11.2021 р. Київ, ФОП О.Лопатіна, 2021. С. 171–172.

9. Худякова А. Г. Муралістський рух в Україні та Європі під час війни в Україні // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну». КНУТД. 27.04.2022 р., Київ : КНУТД, 2022. Том 2. С. 236–238

10. Худякова А.Г. Муралістський рух в Україні та Європі під час російсько-української війни // Тези доповідей IV Міжнародної наукової конференції «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології». Національна академія мистецтв України. 16–17.11.2022, Київ : НАМ України, 2022. С.146–147.

11. Худякова А. Г. Підтримка України як актуальна тема муралістського руху у світі // Третя щорічна Міжнародна наукова конференція «Синтез мистецтв у сучасних соціокультурних процесах»: Тези доповідей. 8.11. 2022 р. Київ : НАМ України. С.99–101.

12. Худякова А.Г. Мистецтво як зброя та форма опору у творах Олександра Корбана // Збірник матеріалів Міжнародного круглого столу на тему «Чи може бути культура токсичною? Екстрема. Ідентичність». 16.05.2023 р., Київ, НАМ України, 2023. С. 29 – 30.

13. Худякова А.Г. Цифрове монументальне мистецтво на вулицях Харкова: творчі пошуки Романа Мініна // Перші Таранушенківські читання: матеріали Всеукраїнської наукової конференції кафедри теорії і історії мистецтв ХДАДМ, 14–15.04.2023 р., Харків, ХДАДМ, 2023. С. 120 – 121.

14. Худякова А. Г. Творчі пошуки харківських муралістів групи «SOUL» // Дизайн і мистецтво України у часи національного супротиву :зб. тез доповідей всеукраїнської наук. конф. (в межах мистецько-наукової акції «Мистецтво молодих – 2023»), Київ, 15.березня 2023 р. Київ : НАМ України, 2023. С. 47–48.

15. Худякова А. Український стінопис доби шістдесятників // Збірник наукових матеріалів Міжнародної наукової конференції «Дизайн ХХІ століття. Українська модель дизайну : Василь Єрмілов». Харків. 28 березня 2024 р. Харків : ХДАДМ, 2024. С. 95 – 96.